

Öveges Enikő - Csizér Kata
(szerk.)
**Vizsgálat a köznevelésben
folyó idegennyelv-oktatás
kereteiről és hatékonyságáról.
Kutatási jelentés**
Oktatási Hivatal, 2018, 235 p.

A magyarországi nyelvvoktatás eredményességéről a nemzetközi megmértetések adatai gyakran borúlátásra adnak okot, hazai szinten pedig a felmérések csekély száma miatt leginkább az érettségi és a nyelvvizsga mutatóira hagyatkozhatunk. Öveges Enikő és Csizér Kata által szerkesztett, sok szempontból hiánypótló jelentés egy olyan kutatásról számol be, melynek célja a közoktatásban zajló nyelvtanítási-nyelvvoktatási folyamatok feltérképezése a tanulók és az oktatás résztvevői oldaláról egyaránt.

A hazai helyzetre általánosítható eredmények elérése érdekében nagymintás (149 intézmény, 1118 nyelvtanár, 8131 nyelvtanuló és 70 szaktanácsadó) kvantitatív kutatás készült különböző mérőeszközökkel. A reprezentatív minta kiválasztása és elérése az Oktatási Hivatalon keresztül zajlott 2017. november végi és december eleji időszakában. Az intézményi adatlap úttörő kérdésre kereste a választ azzal, hogy a korábban általánosan vizsgált évfolyamonkénti vagy iskolai szintű kereteken túl érdeklődött például a csoportok eloszlása és az alkalmazott tankönyvek iránt is. Az intézményvezetőket internetes kérdőív segítségével kérdezték az iskolai nyelvvoktatás körülményeiről, kimeneteléről, problémáiról, a nyelvtanárok motiválásáról, az elérhető technológiai infrastruktúráról, illetve a 2020-ra előírt B2 szintű felsőoktatási követelmények ismeretéről és megvalósításáról. Annak érdekében, hogy a 7. és 11. évfolyam nyelv-

tanulóinak mintája minél nagyobb létszámban képviseltethesse magát, a kutatók a papíralapú kérdőív mellett döntöttek. A demográfiai és nyelvtanulási hátterekről szóló információkon túl a mérőeszköz a nyelvórai folyamatokat és az azokkal kapcsolatos tanulói tapasztalatokat és egyéni sajátosságokat térképezte fel, továbbá a 11. osztályban tanulók esetében rákérdezett az érettségi és nyelvvizsga tervére vagy teljesítésére, illetve a külföldi tanulmányokkal kapcsolatos esetleges elképzeléseikre. A tanárokat megkereső online kérdőív intézményi, szakmai és egyéni szintű tapasztalatokról és véleményekről érdeklődött, külön kitérve három nyitott kérdéssel a 2020-as szabályozásról alkotott nézeteikre. Egy további kérdőíves vizsgálat a szaktanácsadók oktatáspolitikáját, illetve a látogatott tanárok tevékenységeiről és a szaktanácsadás intézményéről kialakult véleményeikről alkotott nézeteiket vizsgálta szintén Likert-típusú skálákkal, majd a résztvevők nyitott kérdéseken keresztül fejezhették ki véleményüket a hazai nyelvvoktatás fejlődésének irányáról.

Öveges Enikő összesítése (14–28. o.) a nyelvvoktatás kereteiről gyűjtött eredményekről számos szempontból nyújt hasznos adatokat a 7. és 11. osztályos tanulói csoportok, tanáraik létszáma, tanult idegen nyelveik, nyelvi szintjeik, azok beosztásának módja, nyelvi óráik száma és tankönyvek terén; továbbá a tízenegyedikesek esetében a két jellemző iskolatípus (gimnázium és szakgimnázium) külön-külön elemzése lehetővé teszi a számottevő különbségek észrevételét és jelentését. Az alapos összesítések, összehasonlítások és értelmezések számos információval szolgálnak. Bemutatják például a második idegen nyelv tanulására nyújtott lehetőségek mértékét vagy a „sávos” (több évfolyamból alkotott) csoport-összeállítás kihasználtságát, melyek eseteiben felhívják a figyelmet néhány megállapított hiányosságra. A nyelvek eloszlását illetően arra is kitérnek,

hogy első vagy második idegen nyelvként kerültek választásra, és átfogó képet rajzolnak a különböző nyelvek népszerűségéről. A csoportok létszámairól megállapítható, hogy javarészt az előírt maximum létszámon belül maradnak, de sajnos elvétve ez 20 fő fölé is emelkedik. Figyelemre méltó értékeket mutatnak a heti óraszámok, különösen a 11. évfolyam két iskolatípusában. A nyelvi szintek a Közös Európai Referenciakeret (2002) szerinti besorolást követték, és az előírásokkal összehasonlítva néhol eltérést mutattak mind pozitív, mind negatív irányban. Tájékoztatást kapunk arról is, hogy egy-egy csoport órát hány tanár oktatja, illetve milyen mértékben alkalmaznak az intézmények anyanyelvi tanárokat. További táblázatos összesítések mutatják a gyakran alkalmazott tankönyveket a különböző szinteken, és a csoportok beosztásának módját, melyben a leggyakoribbnak a szintfelmérés módszere bizonyult. A leíró statisztikai adatokon túl a fejezet kitér olyan összehasonlításokra, melyek pedagógiai szempontból hasznos információval szolgálhatnak, ilyen például a heti óraszámok vagy az anyanyelvi tanárok alkalmazásának nyelvi szintre történő hatásai. A fejezet végül a 11. évfolyamban felmerülő előrehozott érettségi vizsga arányainak vizsgálatával zárul.

Az intézményvezetők válaszairól (29–51. o.) Tartsayné Németh Nóra, Tiboldi Tímea és Katona László ad tájékoztatást. A kutatás ezen része számottevő statisztikai adattal szolgál az intézmények fenntartóit, tanári és tanulói létszámait, nyelvtanárait és azok fokozatait illetően. Érdekes információ derül ki a nyelvet oktató kollégák szakmai előremeneteléről, melyet az intézményvezetők közel 70%-a támogat, de a konkrét belső és külső továbbképzést tekintve a mutatók már jóval alacsonyabbak (12–14%). A jelentés statisztikai részletezik a segítségnyújtás anyagi és egyéb háttereit, az adatok azonban általánosan nem értek el magas

arányokat. A nyelvoktatást támogató együttműködések, mint például testvériskolai vagy Erasmus+ program, szintén kismértékben jelennek meg, a számos lehetőség közül egyik sem éri el az 50%-ot. Adatokat kaphatunk az intézményen belüli tanórán kívül zajló nyelvi rendezvényekről vagy nyelvtanulási lehetőségekről, melyek sok esetben megjelennek, néhol azonban hiány mutatkozik; az arányok a szakkörök vagy vizsgafelkészítések terén a legbiztosabbak. Iskolán kívülre a gimnáziumok szerveznek a legtöbb (99%) nyelvtanulási lehetőséget, figyelmet igényelnek azonban e téren az általános iskolák (66%) és a szakgimnáziumok (25%) alacsony mutatói. Az intézménybe való bejutást nyelvi szinten leginkább a gimnáziumok szűrik, melynek fajtáiról, megjelenési arányairól és a szintek közti átjárásról a jelentés részletes információt és adatokat nyújt. Egy alfejezet kitér az utolsó félév előtt nyelvi érettségi vizsgát szerző tanulók helyzetére, ami a legtöbb esetben felmentéssel jár, ezt követi gyakoriságban a szintfenntartó órák látogatása, és sajnos csak kis százalékban jelenik meg az új idegen nyelv tanulása, mely előremutató lenne a 2020-as követelményekhez való igazodáshoz. Szintén elgondolkodtató az SNI és BTMN tanulók külön nyelvi foglalkoztatásának kismértékű megjelenése. A virtuális környezet és az IKT integrálásáról a legtöbb intézményvezető pozitívan nyilatkozott, a fenntarthatóság és a tanárok kompetenciája és eszközhasználata azonban kihívások elé helyezi őket. Ennek ellenére a nyelvórák tekintetében jobb eredmények születtek, főként interaktív táblák, illetve laptop és projektor használatával, nyelvi laborral azonban csak néhány intézmény rendelkezik. A fejezet ezen része kitér továbbá a WiFi-hálózat elérhetőségére, az internetes kommunikációs felületekre és a virtuális osztálytermi rendszerek használatára is. A nyelvoktatás eredményeiről az intézményvezetők nyitott kérdésekre adhat-

tak választ, melyeket kategóriákba rendszerezve láthatunk a különböző intézményi szinteken, mindenhol elmondható azonban, hogy az iskolákban kiemelkedő fontossággal bír a nyelvi érettségi vagy a nyelvvizsga megszerzése. Szintén nyitott kérdések tárták fel a nyelvoktatásban tapasztalt problémákat, melyek között élen állnak a tanulók motivátlanságával, a tárgyi/IKT-felszerelés hiányával vagy a tanárral kapcsolatos nehézségek. A nyelvoktatás fejlesztésére vonatkozóan hasonló kategóriák jelentek meg, javarészt a tanárok továbbképzésében, a technikai felszereltség javításában látják az előrehaladást, de nagy számban kerül előtérbe a csoportbontás javítása vagy az óraszám emelése is. A tanárok motiválását leginkább a továbbképzés biztosításában vagy a szóbeli elismerésben látják, de fontosnak tartják az anyagi és eszközi támogatást is. Az intézményvezetők által felsorakoztatott problémák, megoldási lehetőségek, illetve a 2020-as követelmény feltételeinek teljesítésére való törekvések rangsorolt kategóriái irányt mutatnak a nyelvpedagógiai tervezésben.

A következő két fejezet a tanulói kérdőív eredményeit ismerteti a 7. évfolyam (52–89. o.), majd a 11. évfolyam (90–160. o.) tanulói válaszából Albert Ágnes, Tankó Gyula és Piniel Katalin közvetítésében. A leíró statisztikai adatokból és az ötpontos Likert-skála alapú állításokra adott válaszokból számos következtetés levonható, például a tanáraik számában látható tanári fluktuáció, a különórak vagy nyelvi előkészítők pozitív hatásai az iskolai eredményekre és a nyelvi szinttel való elégedettségre, vagy az anyanyelvi kommunikáció viszonylag gyakori megjelenésének hatásai. A tanulók visszajelzéséből kiderül a tanári kommunikáció és a tanulók megszólalásainak aránya, illetve az ehhez kapcsolódó pár- és csoportmunka megjelenési mutatói is; az eredmények alapján pedig elmondható, hogy a nyelvórakon növelhető lehetne a tanu-

lók célnyelvi kommunikációjának mennyisége. Betekintést kapunk abba is, hogy a nyelvórak milyen tevékenységekkel telnek, milyen mértékben támaszkodnak a tanárok a tankönyvekre, és ezáltal következtethetünk arra, hogy mennyire egészítik ki azokat más anyagokkal, illetve hogy milyen jellegű házi feladatokat írnak elő. A két fejezet ezután számos szempontból elemezi és hasonlítja össze a tanulók válaszait az íráskészség fejlesztéséről annak visszajelzési mechanizmusaival együtt, a szövegolvasási gyakorlatokat, a hallott szövegértést, és a beszédkészség fejlesztésére irányuló törekvések mértékét. Az eredmények minden készség és mindkét évfolyam esetében arra engednek következtetni, hogy a Nemzeti alaptantervben és a kerettantervekben megfogalmazott célok megvalósításában a hazai nyelvoktatás mindezen területei fejlesztésre szorulnak és a nyelvórakon több lehetőséget és változatos technikákat és megközelítéseket kell biztosítani. Az egyéni különbségeket a kutatás először a motiváció, a pozitív és negatív érzelmek, illetve az idegen nyelvi szorongás vonatkozásában vizsgálta, majd kitért az unalom és a reményvesztettség érzetére, végül érdeklődött az önszabályozó stratégiák alkalmazásáról és a 11. évfolyam esetében a tanulók önbizalmáról. Ezekben a skálákon jelentős különbségek mutatkoztak az intézmények között, gyakorta jelenik meg különbözőség a tanult nyelv alapján is, illetve a fiúk és lányok válaszai is mutattak szignifikáns eltéréseket.

A két fejezet záró motívuma a két évfolyamon gyűjtött eredmények összevetése, mely lehetőséget nyújt a szignifikáns különbségek kiemelésére. Jelentős eltérések mutatkoztak például a tanórai idegen nyelvű kommunikáció arányában, a nyelvi készségek tanórai előfordulásában, a tankönyv alkalmazásának gyakoriságában, a fordítást tartalmazó házi feladatok mennyiségében, az alternatív értékelés jelenlétében, a motivációra vonatkozó néhány állí-

tást illetően, a tanulók pozitív élményeiben vagy az unottság és a reménytelenség terén. Fölöttébb figyelmet érdemel az a megállapítás, hogy a hetedikesek több önszabályozó stratégiát alkalmaznak, mint a tizenegyedikesek, amit a kutatók azzal magyaráznak, hogy az idősebb minta esetében beszűkül a tanulók stratégiai palettája; ugyanakkor ez a korosztály nagyobb mértékben nyúl az internet adta lehetőségekhez a nyelvtanulás támogatásának érdekében.

Érdekes adatra mutat rá a 11. évfolyamon tanulók vizsgálatában felmerülő probléma az általános iskolai nyelvi tanulmányaik folytonosságával kapcsolatban, ugyanis egyharmaduk a középiskolában nem folytathatta tanulását az általános iskolában elért szinten. Ebben a tekintetben a jelentés különböző összehasonlításokkal mutat rá a folyamat jelenségeire az első év végén kapott érdemjegyek alapján. Szintén figyelemre méltó, hogy míg előrehozott érettségit a tizenegyedikesek mindössze 2%-a szerez, addig az egyötödének van nyelvvizsgálója; jóval magasabb azonban annak mutatója, hogy hányan terveznek akár érettségi, akár nyelvvizsgát tenni. A külföldi tanulmányokat egyértelműen tervező tanulók aránya nem mondható magasnak (16%), az összevetésekből azonban egyértelműen látszik, hogy az ő érdemjegyeik jobbák, mint azoké, akik nem vagy nem biztosan fontolgatják a külföldi továbbtanulást. A megjelölt országok között magasan a legnagyobb arányban jelenik meg az angol nyelvterület, az Egyesült Királysággal és az Amerikai Egyesült Államokkal az élen.

A nyelvtanárokkal készített vizsgálat eredményeit Illés Éva és Csizér Kata ismerteti (161–188. o.). Első lépésként leíró statisztikai adatokon keresztül tárják fel a tanárok életkor, nemek, végzettség és nyelvtanítási tapasztalat szerinti eloszlását. Ezt követi a tanári motivációra vonatkozó állítások értelmezése; szigni-

fikánsan magas motivációt mutatnak a tanárok a saját nyelvfejlesztésüket illetően, a módszertanra való nyitottságban, a továbbképzésükkel kapcsolatban és az eredményes munka terén. Természetesen e tekintetben is mutatkoznak iskolatípusok vagy nyelvtípusok közötti különbségek. A következőkben megvilágításba kerülnek a tanulókkal kapcsolatos nézeteik olyan témákban, mint például a differenciálás, az osztályozás motiváló hatása, a tanári munka eredményessége a tanulói motiváció és teljesítmény fényében, a tanulók aktiválása vagy a nyelvérzék fontossága. Ezután a nyelvóráról, azon belül is többek között a céltudatos tanításról, a tanulók értékeléséről vagy a nyelvtanítás különböző komponenseire jutó időről alkotott véleményeik jelennek meg, továbbá megismerhetjük a kreativitás, az élet-hosszig tartó tanulás vagy a problémamegoldó képesség fejlesztésével kapcsolatos észrevételeiket. Helyet kapott a tanárok szempontjából is a digitális eszközök használata, mellyel kapcsolatban a tanárok kifejezik nyitottságukat és igényüket, ugyanakkor magabiztosságuk némileg gátat szab a problémamentes alkalmazásnak. Az iskolai életről és környezetről alkotott képeik vizsgálatánál érdekesség, hogy szignifikáns eltérések jelennek meg a különböző típusú iskolák között, csakúgy, mint a nyelvvizsgára és érettségire való felkészítés terén. A fejezet kitér továbbá a tanárok továbbképzésen való részvételére, majd nyitott kérdésekre adott visszajelzéseire a 2020-as követelménnyel kapcsolatos törekvéseiket és javaslatukat illetően. A kutatók a fejezet ezen részét számos válasz idézetével látták el, így betekintést kaphatunk a tanárok problémáiba és megoldásokra vonatkozó ötleteibe, saját megfogalmazásuk alapján.

A szaktanácsadók visszajelzéseit Kálmán Csaba és Tiboldi Tímea értelmezésében olvashatjuk (189–235. o.). A demográfiai és iskolalátogatási adatok betekintést nyújtanak

a szaktanácsadók munkájának eloszlásába, véleményeik pedig rávilágítanak a nyelvtanárokkal való kapcsolatukra és a tevékenységeikről alkotott képükre. A továbbiakban a nyelvoktatás-politikáról alkotott nézeteik és saját tevékenységük szerepe jelenik meg, majd nyílt kérdések térképezik fel a jövőre vonatkozó javaslataikat. Az egyik figyelemre méltó megállapítás az, hogy a szaktanácsadók véleménye pozitívabbnak bizonyult a tanárok munkavégzéséről, mint a tanulók értékelései. További érdekességként említendő, hogy mivel 13 állítást a nyelvtanári kérdőívből adaptáltak a szaktanácsadói mérőeszközbe, a kutatók lehetőséget láttak a két minta válaszainak összehasonlítására, és ismertetik az egyezőségeket, illetve az eltéréseket egyaránt, melyek közül gyakoribb a megegyező tendencia. A szaktanácsadói munkáról érdeklődő pontok a három szaktanácsadási alapelvet (folyamatosság, személyreszabottság és egyenrangúság) követik, és azok megvalósulásai alapján, illetve három dimenzió (információátadás, intézményen belüli

munkakapcsolatok elősegítése és önreflexió) mentén kerülnek elemzésre. Az eredmények a legtöbb esetben pozitív fényt vetnek a szaktanácsadói munkára, az alacsonyabb mutatók esetében pedig fejlődésre irányuló implikációk vonhatók le, csakúgy, mint az eredményes nyelvoktatásról és a nyelvtanárképzésről adott szöveges válaszaik kategóriái és idézett példái.

A kutatási jelentés összefoglalása a nyelvpedagógia számos területére érvényes javaslatokat terjeszt elő intézményi, intézményvezetői, nyelvtanári, tanulói és szaktanácsadói szinteken egyaránt. Az adatok széles körű témákban történő felvétele, elemzése és országos szintű általánosíthatósága lehetővé teszi azt, hogy pontosabb képet kapjunk az iskolai nyelvtanításról, és alapjául szolgálhatnak további fejlesztésére irányuló törekvéseknek.

A kutatási jelentés az Oktatási Hivatal honlapján, a https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/sajtoszoba/nyelvoktatas_kutatasi_jejelentés_2018.pdf linken érhető el.

Ádámku Szabina